

Jussi Kuittinen – Jussi Nikkinen – Petri Sahlström

**Velkavastuusta vapautuminen –
vaikutukset
rahoitusmarkkinoilla**

KTM Julkaisuja
13/2004
Elinkeino-osasto

KAUPPA- JA
TEOLLISUUSMINISTERIÖ

Käyntiosoite

Aleksanterinkatu 4
00170 HELSINKI

Postiosoite

PL 32
00023 VALTIONEUVOSTO

Puhelin (09) 16001
Telekopio (09) 1606 3666

Julkaisusarjan nimi ja tunnus

KTM Julkaisuja
13/2004

Tekijät (toimielimestä: nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Vaasan yliopiston rahoitus- ja sijoitusinstituutti Rasi Jussi Kuittinen; Jussi Nikkinen; Petri Sahlström		Julkaisu-aika Toukokuu 2004
		Toimeksiantaja(t) Kauppa- ja teollisuusministeriö
		Toimielimen asettamispäivä
Julkaisun nimi Velkavastuusta vapautuminen – vaikutukset rahoitusmarkkinoilla		
Tiivistelmä <p>Tämän haastattelututkimuksen tarkoitus on arvioida, miten pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelmaan kirjatut velkavastuusta vapautuminen ns. henkilökohtaisen konkurssin avulla ja omistusasunnon suojaaminen ulosotolta vaikuttaisivat rahoitusmarkkinoilla. Erityisesti selvitetään rahoitusmarkkinoiden asiantuntijoiden näkemyksiä siitä, voitaisiinko tällaisella järjestelmällä vaikuttaa myönteisesti yritysten toimintaedellytyksiin ja potentiaalisten yrittäjien halukkuuteen ryhtyä yrittäjäksi. Kiinnostuksen kohteena myös on, millä tavoin velkavastuusta vapautuminen henkilökohtaisen konkurssin avulla ja oman asunnon-suoja vaikuttaisivat yrittäjän mahdollisuuksiin saada luottoa ja luoton hintaan. Haastattelututkimuksen päämääränä on luoda pohjaa taloudellisten vaikutusten arviointiin mahdollisten lainsäädännöllisten ratkaisujen pohjaksi.</p> <p>Henkilökohtaisen konkurssin mahdollistavalla lakiuudistuksella olisi haastateltujen asiantuntijoiden mielestä positiivinen vaikutus yrittäjyyteen. Sen sijaan konkurssilainsäädännön uudistaminen siten, että yrittäjällä olisi mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin ja oma asunto olisi suojattu velkojilta konkurssitilanteessa, oli asiantuntijoiden mielestä hyvin ongelmallinen. Sen todettiin aiheuttavan luottomarkkinoiden kautta yrittäjien toimintaedellytysten huomattavaa heikkenemistä.</p> <p>KTM:n yhdyshenkilö: Elinkeino-osasto/Jorma Immonen, puh. (09) 1606 4689</p>		
Asiasanat yritystoiminnan edistäminen, velkavastuusta vapautuminen, henkilökohtainen konkurssi, oman asunnon suojaisuus		
ISSN 1459-9376		ISBN 951-739-776-3
Kokonaissivumäärä 27	Kieli Suomi	Hinta 13 €
Julkaisija Kauppa- ja teollisuusministeriö	Kustantaja Edita Publishing Oy	

Sisällys

Sisällys	5
1 Johdanto	7
2 Haastattelututkimus	10
3 Haastatteluiden tulokset	11
3.1 Mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin ilman asunnon suojaosuutta	12
3.2 Mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin ja asunnon suojaan konkurssitilanteessa	14
3.3 Tuloksien yhteenveto	15
4 Haastattelujen ja aikaisempien tutkimuksien tulosten vertailu	17
4.1 Konkurssilainsäädäntö ja halu ryhtyä yrittäjäksi	17
4.2 Konkurssilainsäädäntö, luoton saatavuus ja hinta	18
4.3 Konkurssilainsäädäntö, konkurssien lisääntyminen ja luottotappiot.	19
5 Yhteenveto	21
Lähteet	23
Liite 1 Haastatellut asiantuntijat	25
Liite 2 Kysymyslomake	26

1 Johdanto

Halukkuus ryhtyä yrittäjäksi on Suomessa Euroopan alhaisempia. Yhtenä syynä tähän on esitetty taloudellisen epäonnistumisen seurausten kovuutta. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen yrittäjyyden politiikkaohjelma toteaa, että ”Kehitetään konkurssi-, yrityssaneeraus- ja muuta maksukyvyttömyyslainsäädäntöä elinkelpoisten yritysten tarpeettomien konkurssien välttämiseksi. Selvitetään mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin ja oman asunnon saamiseen ns. suojaosuuden piiriin. Konkurssin tehneiden ja muiden maksuhäiriömerkinnöistä kärsivien yrittäjien edellytyksiä uuden yritystoiminnan aloittamiseen parannetaan luottotietolainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä.” Lisäksi pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma toteaa, että ”luodaan kattava toimenpideohjelma ylivelkaantumisongelmien syntyminen ja niiden syventämisen estämiseksi sekä maksukyvyttömyystilanteiden joustavaksi ja tehokkaaksi hoitamiseksi. Sosiaalisena tavoitteena on edistää ongelmiin joutuneiden yksityishenkilöiden ja perheiden mahdollisuuksia aktiiviseen elämään. Samalla parannetaan yrittäjätoiminnan edellytyksiä.”

Tämän haastattelututkimuksen tarkoitus on arvioida, miten pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelmaan kirjatut velkavastuusta vapautuminen ns. henkilökohtaisen konkurssin avulla ja omistusasunnon suojaaminen ulosotolta vaikuttaisivat rahoitusmarkkinoilla. Erityisesti selvitetään asiantuntijoiden näkemyksiä siitä, voitaisiinko tällaisella järjestelmällä vaikuttaa myönteisesti yritysten toimintaedellytyksiin ja potentiaalisten yrittäjien halukkuuteen ryhtyä yrittäjäksi. Kiinnostuksen kohteena myös on, millä tavoin velkavastuusta vapautuminen henkilökohtaisen konkurssin avulla ja oman asunnon suoja vaikuttaisivat yrittäjän mahdollisuuksiin saada luottoa ja luoton hintaan. Lisäksi pyritään selvittämään, mitä muita vaikutuksia lakiuudistuksella voisi olla. Haastattelututkimuksen päämääränä on luoda pohjaa taloudellisten vaikutusten arviointiin, kun oikeusministeriössä keväällä 2004 laaditaan selvitys maksukyvyttömyysjärjestelmistä. Tutkimuksen tilaajana on kauppa- ja teollisuusministeriö.

Termillä ”henkilökohtainen konkurssi” ei ole suomen kielessä vakiintunutta oikeudellista sisältöä. Huplin (2000) mukaan julkisessa keskustelussa sillä tarkoitetaan jokseenkin samaa kuin ”kuluttajakonkurssilla”. Molemmilla termeillä viitataan menettelyihin, joissa maksukyvytön yksityishenkilö vapautuu veloistaan menettelyn päätyttyä. Lehtimäki (2003) määrittelee henkilökohtaisen konkurssin seuraavasti: ”Henkilökohtaisella konkurssilla tarkoitetaan tavallisesti automaattista veloista vapautumista konkurssimenettelyn päätyttyä. Konkurssimenettely pitäisi sisältää velallisen varojen realisoinnin ja realisointituloksen käyttämisen velkojen maksuun. Jäljelle jäävistä veloista velallinen vapautuisi viimeistään konkurssi-

menettelyn päättyessä.” Henkilökohtainen konkurssi pohjautuu ns. ”fresh start”-oppiin. Karkian (2003) mukaan ”fresh start”-opilla ja sen toteuttamisella tavoitellaan yrittäjän mahdollisuutta aloittaa yritystoiminta uudestaan konkurssin jälkeen. Tämän lisäksi termillä tarkoitetaan mahdollisuutta jatkaa yritystoimintaa yrityksen taloudellisista vaikeuksista huolimatta. Asunnon suojaosuudella tarkoitetaan tässä haastattelututkimuksessa sitä, että velallisen oma asunto olisi suojattu konkurssiriskin ulkopuolelle ja velallinen saisi pitää asunnon konkurssin jälkeen. Rajaus voisi olla sellainen, että omaan asuntoon liittyvä riski olisi rajattu esimerkiksi 30.000 euroon.

Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että erityisesti konkurssilainsäädännön eroavaisuudet selittävät huomattavan osan eri maiden erilaisesta yrittäjyydentasosta.¹ Esimerkiksi Fan ja White (2000) toteavat, että todennäköisyys aloittaa yritystoiminta on suurempi, jos lainsäädäntö mahdollistaa huomattavat maksuvapautukset velalliselle konkurssitilanteessa. Lisäksi Fan ja White (2000) havaitsivat, että jos velallisella on mahdollisuus vapautua kokonaan tai osittain konkurssiveloistaan, tällä on myönteisiä yrittäjyyteen ja yritystoiminnan pelastamiseen ulottuvia vaikutuksia. Heidän mukaansa potentiaalisen yrittäjän päätökseen ryhtyä yrittäjäksi vaikuttaa merkittävästi myös se, onko yrittäjällä mahdollisuus suojata kotinsa mahdollisen konkurssin sattuessa.

Toisaalta konkurssilainsäädännöllä voi olla merkittäviä vaikutuksia rahoitusmarkkinoihin ja varsinkin yritysten luoton saatavuuteen ja hintaan. Gropp, Scholz ja White (1997) huomasivat, että jos konkurssilainsäädäntö mahdollistaa merkittävät maksuvapautukset velalliselle, heidän luotonsaantimahdollisuutensa heikkenevät ja luoton hinta nousee. Erityisen ongelmallinen tilanne on niille, joiden vakuudet ovat heikot. Berkowitz ja White (2002) raportoivat, että jos maksuvapautukset ovat suuria, yrittäjien luotonkysyntä kasvaa ja rahoittajien luotontarjonta laskee. Seurauksena tästä on luoton saannin vaikeutuminen ja luoton korkotason nouseminen. Berkowitz ja White (2002) huomasivat myös, että suuret maksuvapautukset konkurssiveloista kannustavat yrittäjää hakeutumaan nopeammin selvitystilaan.² Yhteenvetona aikaisemmista tutkimuksista voidaan todeta, että halu aloittaa oma yritystoiminta lisääntyy, kun konkurssilainsäädäntö mahdollistaa huomattavat maksuvapautukset konkurssiveloista. Toisaalta yrittäjien toimintamahdollisuudet saattavat jopa heiketä, jos maksuvapautusten taso on liian suuri.

1 Tämän lisäksi on myös muita tekijöitä, jotka selittävät erilaista yrittäjyyttä eri maiden ja ihmisryhmien välillä: katso esimerkiksi Kihlstrom ja Laffont (1979); Evans ja Jovanovich (1989); Fairlie ja Meyer (1994); Borjas (1986); Evans ja Leighton (1989); Dunn ja Holtz-Eakin (1996); ja Fairlie (1997).

2 Katso myös Karkia (2003), s. 174–176.

Tämä tutkimus rakentuu seuraavasti: Luvussa 2 kerrotaan haastattelututkimuksen eteneminen. Asiantuntijoiden mielipiteitä lakiuudistuksen vaikutuksista yrittäjyyteen ja rahoitusmarkkinoihin esitellään luvussa 3. Luku 4 selvittää asiantuntijoiden vastauksien sekä konkurssilainsäädäntöön ja yrittäjyyteen liittyvien aikaisempien tutkimuksien tulosten yhdenmukaisuutta. Luku 5 muodostaa haastattelututkimuksen yhteenvedon.

2 Haastattelututkimus

Tutkimus suoritettiin haastattelututkimuksena suomalaisille rahoitusmarkkinoiden asiantuntijoille. Haastatellut asiantuntijat on esitetty liitteessä 1. Haastateltaville on lähetetty kysymyslomake³ ja tausta-aineistoksi kooste tutkimuksista, jotka liittyvät konkurssilainsäädännön, erityisesti henkilökohtaisen konkurssin vaikutuksiin yrittäjyyteen ja rahoitusmarkkinoihin. Tämän lisäksi haastateltavat ovat saaneet Liisa Lehtimäen (2003) muistion henkilökohtaista konkurssia ja oman asunnon suojaosuuden piiriin siirtämistä koskevasta haastattelututkimuksesta sekä Tuomas Huplin (2000) muistion henkilökohtaisesta konkurssista. Haastattelut on toteutettu helmikuun lopulla 2004 puhelinhaastatteluna sekä henkilökohtaisena haastatteluna. Osa vastauksista saatiin myös sähköpostitse.

Seuraavaksi haastattelujen tuloksia on analysoitu ja pyritty niiden avulla arvioimaan mahdollisen konkurssilainsäädännön uudistuksen vaikutuksia yrittäjyyteen ja rahoitusmarkkinoihin. Aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia on löydetty runsaasti ja niiden tuloksia on vertailtu asiantuntijoiden esittämiin mielipiteisiin johtopäätösten tekemiseksi.

3 Katso liite 2.

3 Haastatteluiden tulokset

Asiantuntijoiden käytössä olevan taustamateriaalin⁴ mukaan henkilökohtaisella konkurssilla tarkoitetaan automaattista veloista vapautumista konkurssimenettelyn päätyttyä. Konkurssimenettely pitäisi sisällään velallisen varojen realisoinnin ja realisointituloksen käyttämisen velkojen maksuun. Haastattelujen pohjana oli myös olettamus, että konkurssin tehneellä yrittäjällä olisi mahdollisuus aloittaa yritystoiminta uudelleen ja hänen ei tarvitsisi käyttää konkurssin jälkeen saatavia tuloja konkurssivelkojen hoitamiseen.

Mahdollisuutta henkilökohtaiseen konkurssiin pidettiin yleisesti hyvänä asiana ja nykyistä järjestelmää varsin ongelmallisena. Nykyisen järjestelmän suurimpina puutteina mainittiin velkajärjestelyn kesto (yleensä 6–7 vuotta).⁵ Velallinen voi myös viivyttää hakemuksen tekemistä mahdollisten seuraamusten ankaruudesta johtuen ja siten prosessi kokonaisuudessaan voi olla vielä huomattavasti pitempi. Tällä on huomattava kansantalouden kilpailukykyä ja sen resurssien tehokasta käyttöä heikentävä vaikutus. Asiantuntijoiden näkemyksen mukaan nykyinen järjestelmä ei myöskään ole kannustava, sillä velkajärjestelyyn hakeutuneen yrittäjän todellinen ”nettopalkka” on jo ennalta määrätty ja valtaosa yrittäjävoitoista suuntautuu velkojille. Todettiin lisäksi, että ns. henkilökohtaisen konkurssin mahdollisuudella olisi merkittävä positiivinen psykologinen vaikutus yrittäjäksi ryhtymiseen. 1990-luvun alun taloudellisen laman aiheuttama konkurssiaalto vaikutti hyvin negatiivisesti haluun ryhtyä yrittäjäksi. Lisäksi konkurssin tehneet yrittäjät kärsivät negatiivisesta konkurssileimasta. Lakiuudistus voisi luoda myönteisemmän yrittäjäilmapiirin, ja mahdollisuus uuteen alkuun olisi merkittävä yrittäjäksi ryhtymisen kynnystä alentava tekijä.

Sen sijaan oman asunnon suojaisuuden piiriin siirtämismahdollisuuteen konkurssitilanteessa suhtauduttiin varovaisemmin, osittain myös kielteisesti. Sen katsottiin aiheuttavan monia ongelmia ja sen vaikutukset tulisivat olemaan rahoitusmarkkinoilla verrattain suuret. Kyseisen uudistuksen hyötyä yrittäjyydelle kyseenalais-tettiin. Mm. vaikutuksia luoton hinnan nousuun sekä luoton saatavuuteen arvioitiin merkittäviksi. Asiantuntijoiden mielestä siirtymäaika olisi tarpeen ja konkurssilainsäädäntöuudistuksen taannehtivuus olisi ongelmallinen joidenkin mielestä.

4 Hupli (2000) ja Lehtimäki (2003).

5 Katso Karkia (2003), s. 35.

Seuraavassa on eritelty tarkemmin mielipiteitä lakiuudistuksen positiivisista ja negatiivisista vaikutuksista sekä yrittäjyyteen että rahoitusmarkkinoihin yleisemmin. Lakiuudistuksen vaikutusten arviointi jakautuu kahteen osaan. Ensimmäinen osa kertoo asiantuntijoiden mielipiteet, jos otetaan käyttöön pelkästään henkilökohtainen konkurssi ja toinen osa huomioi, että konkurssilainsäädäntö mahdollistaa henkilökohtaisen konkurssin ja oman asunnon suojaosuuden samanaikaisesti.

3.1 Mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin ilman asunnon suojaosuutta

Positiivisia vaikutuksia

Mahdollisuuden henkilökohtaiseen konkurssiin arvioitiin lisäävän ihmisten halua ryhtyä yrittäjäksi ja ennen kaikkea sillä olisi positiivinen psykologinen vaikutus yrittäjyydestä kiinnostuneille henkilöille aloittaa yritystoiminta. Lakiuudistuksella olisi myös myönteinen sosiaalinen seuraus, kun ns. velkavankeudessa elävien määrää pystyttäisiin pienentämään merkittävästi. Tämän seurauksena yhteiskunnan resurssit olisivat tehokkaammassa käytössä ja ”velkavankeuden uhka” olisi pienempi pelote ja este yrittäjiksi tahtoville. Yrittäjien määrä kasvaisi siten kahdesta syystä. Ensinnäkin yrittäjiksi hakeutuisi kokonaan uusia henkilöitä ja toiseksi epäonnistuneet yrittäjät voisivat aloittaa yritystoiminnan uudestaan. Lisäksi konkurssista aiheutuva hyvin negatiivinen leima voisi pienentyä konkurssilainsäädäntö uudistuksen myötä.

Henkilökohtaisen konkurssin mahdollisuuden hyötynä olisi myös se, että konkurssiin johtava kehitys nopeutuisi ja kannattamattomat yritykset poistuisivat nopeammin markkinoilta. Tällä olisi myönteinen vaikutus kansantaloutemme kilpailukykyyn, sillä sen resurssit allokoituisivat tehokkaasti ja suuntautuisivat parhaiten tuottaviin kohteisiin. Asiantuntijat arvioivat, että yrittäjät eivät kuitenkaan luopuisi liian helposti yrityksestään ja hakeutuisi konkurssiin; uudessakaan järjestelmässä konkurssi ei olisi mikään suuri ”saavutus”. Yrittäjien riskinottohalukkuus ja -kyky ovat tällä hetkellä asiantuntijoiden mielestä liian alhaisella tasolla, joten mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin voisi lisätä yrittäjien riskinottoa, millä vuorostaan olisi myönteisiä kansantaloudellisia vaikutuksia. Lisäksi nykyisin velkajärjestelyyn hakeutuneella yrittäjällä ei ole kannustinta toimia tehokkaasti, sillä kaikki aikaansaatu lisäarvo menee velkojille ja yrittäjä saa vain ennalta määrätyn kiinteän summan elinkustannuksiinsa. Henkilökohtaisen konkurssin mahdollisuus poistaisi tämän kannustinloukun joten yrittäjällä olisi motiivi toimia tehokkaasti. Tämä parantaisi merkittävästi kansantalouden kilpailukykyä.

Rahoitusmarkkinat sopeutuisivat varsin nopeasti, jos lainsäädäntö mahdollistaisi henkilökohtaisen konkurssin. Uudistuksesta aiheutuvat ongelmat rahoitusmarkkinoilla olisivat verraten pieniä ja niitä pystyttäisiin pienentämään lainsäädännöllä ja erilaisilla luottosopimukseen liitettävillä ehdoilla⁶. Rahoittajien ja velallisten välinen vuorovaikutus tulisi lisääntymään ja rahoittajat pyrkisivät tarkemmin monitorimaan velallisia. Rahoittajien osallistuminen yritysten toimintaan lisääntyisi, erityisesti vaikeuksissa olevien yritysten ja rahoittajien yhteistyö olisi perusteltua. Tällä olisi positiivinen vaikutus yrittäjyyteen ja talouteen yleisemminkin.

Negatiivisia vaikutuksia

Asiantuntijoiden mielestä henkilökohtaisen konkurssin mahdollistavalla lakiuudistuksella olisi myös joitakin negatiivisia vaikutuksia. Luottojen ehdot tulisivat kiristymään, rahoituksen hinta nousisi ja rahoittajat kiristäisivät luottojen myöntöperusteita. Luottotappiot saattaisivat aluksi hieman kasvaa, kunnes sopeutuminen uuteen järjestelmään olisi tapahtunut. Osa asiantuntijoista piti uuden järjestelmän epäsymmetrisyyttä ongelmallisena, tappio olisi rajattu ns. nollatulokseen ja voitto olisi rajoittamaton. Osa oli kuitenkin sitä mieltä, että ongelma ei olisi merkittävä ja sitä pystyttäisiin pienentämään mm. yrittäjän omarahoitusosuutta lisäämällä. Muuttamat asiantuntijat epäilivät, olisiko uudistuksella sittenkään suurta vaikutusta yrittäjyyteen. He arvioivat, että yrittäjiksi aikovat eivät paljonkaan mieti konkurssilainsäädäntöön liittyviä kysymyksiä. Tämän lisäksi lakimuutos voisi tuoda epävarmuutta rahoitusmarkkinoille, ja se voisi antaa mahdollisuuden keinotteluun tekemällä jatkuvasti konkurseja.⁷ Ongelmana voisi olla myös palkansaajien ja yrittäjien erilainen kohtelu. Pitäisi harkita onko tarpeen ulottaa järjestelmä koskemaan kaikkia henkilöitä vai pelkästään yrittäjiä.⁸ Henkilökohtaisen konkurssin käyttöön ottamista taannehtivasti pidettiin ongelmallisena, ja enemmistö asiantuntijoista ei pitänyt mahdollisena vanhojen luottosopimusten muuttamista lakiuudistuksella. Asiantuntijat pitivät parempana siirtymäaikaa, jolloin järjestelmä ehtisi paremmin

6 Näitä voisivat olla esimerkiksi vakavaraisuus- ja kannattavuusvaatimukset sekä voitonjakorajoitukset.

7 Katso Berkowitch ja White (2002) Yhdysvaltojen konkurssilainsäädäntö estää Chapter 7 hakenutta velallista hakemasta kuuteen vuoteen samaa menettelyä uudestaan, eli lainsäädännöllä voitaisiin kyseinen ilmiö estää.

8 Yhdysvalloissa Chapter 7 mukaista menettelyä voivat hakea sekä yksityiset henkilöt että yritykset. Toisaalta voidaan sanoa, että merkittävin hyöty uudistuksesta tulee juuri siitä, että yrittäjät saavat mahdollisuuden uuteen alkuun. Jos pelkästään yrittäjillä olisi mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin, yrittäjyyden valitseminen tulisi entistä houkuttelevammaksi vaihtoehdoksi. Perustuslain 68:n yhdenvertaisuus periaatteen soveltamisesta konkurssilainsäädäntöön on puolestaan oma kysymyksensä.

sopeutua muutokseen. Toisaalta myös siirtymäaika toisi ongelmia, koska syntyisi kahdet eri luottomarkkinat: vanhan ja uuden konkurssilainsäädännön aikana solmitut. Tällä voisi olla vaikutuksia mm. yritysten väliseen kilpailuasemaan.

3.2 Mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin ja asunnon suojaan konkurssitilanteessa

Positiivisia vaikutuksia

Jos Suomessa otettaisiin käyttöön konkurssilainsäädäntö, joka mahdollistaisi henkilökohtaisen konkurssin sekä suojaisi oman asunnon konkurssitilanteessa, mahdolliset hyödyt olisivat osittain samoja kuin pelkässä henkilökohtaisen konkurssin mahdollisuudessa. Asiantuntijoiden mielestä halukkuus ryhtyä yrittäjäksi lisääntyisi vielä voimakkaammin kuin ensimmäisessä vaihtoehdossa, myös enemmän riskiä kaihtavat henkilöt voisivat aloittaa yritystoiminnan. Uudistuksella olisi suuri positiivinen psykologinen vaikutus yrittäjyyttä harkitseviin. Lakiuudistus lisäisi yrittäjien riskinottoa merkittävästi, koska oman asunnon menettämisen uhkaa ei enää olisi konkurssin sattuessa. Asunnon suojan mahdollistava konkurssilainsäädäntö olisi myös sosiaalisesti hyväksyttävä järjestelmä. Tämän lisäksi voisi syntyä kokonaan uusia vakuusjärjestelmiä, joiden avulla yrittäjät voisivat korvata asunnon suojaosuuden johdosta heikentyneitä vakuuksiaan.⁹

Negatiivisia vaikutuksia

Haastateltujen asiantuntijoiden mielestä kyseisellä uudistuksella saattaisi olla erittäin suuria vaikutuksia rahoitusmarkkinoilla. Rahoittajien riskit kasvaisivat vakuuksien heiketessä dramaattisesti, minkä seurauksena olisi lisääntynyt riskipremio rahoituksen hinnassa ja rahoittajien kannalta riskiasiakkaiden sulkeminen pois luottomarkkinoilta. Rahoituksen tarjonta tulisi siten vähenemään huomattavasti, kun puolestaan luottojen kysyntä kasvaisi voimakkaasti. Yrittäjien mahdollisuudet saada vieraanpääoman ehtoista rahoitusta heikkenisivät merkittävästi. Asiantuntijoiden mielestä esimerkkinä ehdotettu 30.000 euron raja velallisen omavastuuksi olisi ongelmallinen, se ei ottaisi huomioon asuntojen erilaista arvoa. Suhteellinen osuus asunnon arvosta voisi olla parempi kuin esitetty absoluuttinen summa. Myös konkurssiin hakeutumisherkkyys saattaisi kasvaa liiaksi uudistuksen myötä. Jos asunnon suoja velkojia vastaan koskisi myös asuntolainoja, aiheutuisi asuntoluotto-

⁹ Asiantuntijat mainitsivat mm. valtion tai kuntien suuremman osallistumisen vakuuksien hankkimisessa.

markkinoille vakavia ongelmia, kun asunto ei kelpaisi lainan vakuudeksi. Lisäksi uudistus suosisi omistusasumista verrattuna vuokra-asumiseen, mistä johtuen talouden mobiliteetti vähenisi ja kansantalouden kilpailukyky heikkenisi. Tällä uudistuksella olisi todennäköisesti aivan päinvastainen vaikutus yrittäjyyteen – yrittäjien toimintaedellytykset heikkenisivät rahoituksen kiristyessä. Yrittäjien määrä tulisi vähenemään, jos käyttöön otettaisiin yhtä aikaa sekä henkilökohtainen konkurssi ja oman asunnon suoja.

3.3 Tuloksien yhteenveto

Henkilökohtaisen konkurssin mahdollistavalla lakiuudistuksella olisi haastateltujen asiantuntijoiden mielestä positiivinen vaikutus yrittäjyyteen ja sen kielteiset vaikutukset olisivat selkeästi haittoja pienempiä. Sen sijaan konkurssilainsäädännön uudistaminen siten, että yrittäjällä olisi mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin ja oma asunto olisi suojattu velkojilta konkurssitilanteessa, oli asiantuntijoiden mielestä hyvin ongelmallinen. Sillä olisi toki yrittäjäksi ryhtymisen kynnystä laskeva vaikutus, mutta asiantuntijoiden mukaan uudistuksen kokonaisvaikutukset olisivat kuitenkin yrittäjyydelle kielteisiä. Sen todettiin aiheuttavan luottomarkkinoiden kautta yrittäjien toimintaedellytysten huomattavaa heikkenemistä. Parempi vaihtoehto asiantuntijoiden mielestä olisi, jos yrittäjällä olisi mahdollisuus ostaa erityinen vakuutus/optio konkurssitilannetta varten. Sen avulla yrittäjällä olisi mm. mahdollisuus suojata oma asunto konkurssitilanteessa. Mahdolliset ongelmatkin olisivat huomattavasti pienempiä, koska rahoittajien ei tarvitsisi kiristää luottojen ehtoja.¹⁰

Luottotappioiden määrä tulisi kasvamaan lakiuudistuksen johdosta jossain määrin. Lopullisia vaikutuksia on vaikea arvioida, mutta ne riippuvat ratkaisevasti siitä, olisiko käytössä vain henkilökohtainen konkurssi vai ns. yhdistelmä malli, jossa myös yrittäjän asunto olisi suojattu. Henkilökohtaisen konkurssinmallissa luottotappioiden määrän kasvu voisi olla verrattain maltillista, sillä nykyisinkin konkurssista takaisinsaataava varallisuus on varsin vähäinen.¹¹ Lainsäädännöllä olisi estettävä järjestelmän väärinkäyttö ja pyrittävä estämään keinottelumahdollisuudet. Oikeusistuimen olisi tapauskohtaisesti harkittava, onko velallisen toiminta ollut moitittavaa

10 Vakuutukset voitaisiin esimerkiksi jälleenvakuuttaa, ja siten niiden aiheuttama riski jakaantuisi tasaisemmin.

11 Karkia (2003), s.45. Vuoden 1997 velkajärjestelyissä velalliset maksoivat vakuudettomia velkojaan keskimäärin noin 89 euroa kuukaudessa. Viiden vuoden maksuohjelmalla velkojille määrättiin siten maksettavaksi suorituksia yhteensä 5000 euroa. Velkojille tulevan kertymän keskiarvo oli tuolloin noin 13 prosenttia ja mediaani noin viisi prosenttia kokonaisvelasta.

vai onko konkurssihakemukseen johtanut kehitys ollut ”normaalia” liiketoimintaa. Lisäksi luottorekisterin avulla voitaisiin seurata jatkuvasti konkurssiin hakeutuvia yrittäjiä. Rahoittajien suorittama velallisten monitorointi on myös ratkaisevassa asemassa, kun mahdollisia väärinkäytöksiä pyritään estämään. Edelleen asiantuntijat arvioivat, että uudessakin järjestelmässä konkurssi ei olisi velallisen kannalta mikään ”toivottava” päämäärä. Yleisesti oltiin sitä mieltä, että järjestelmän väärinkäyttö ei olisi uudessa järjestelmässä kovinkaan merkittävä ongelma.

4 Haastattelujen ja aikaisempien tutkimuksien tulosten vertailu

Tämän luvun tarkoituksena on vertailla konkurssilainsäädäntöön ja yrittäjyyteen kytkeytyviä aikaisempia tutkimuksia sekä asiantuntijoiden näkemyksiä suunnitellusta Suomen konkurssilainsäädännön uudistuksen vaikutuksesta rahoitusmarkkinoihin ja yrittäjyyteen. Aikaisemmat tutkimukset ovat pääasiassa Yhdysvaltojen rahoitusmarkkinoihin ja konkurssilainsäädäntöön liittyviä. Suomen ja Yhdysvaltojen rahoitusjärjestelmät ovat historiallisesti eronneet toisistaan, tärkein eroavaisuus on ollut Yhdysvaltojen rahoitusjärjestelmän osakemarkkinakeskeisyys ja Suomen rahoitusmarkkinoiden pankkikeskeisyys. Osittain tästä historiallisesta eroavaisuudesta johtuen Suomen konkurssilainsäädäntö on perustunut rahoittajan etujen turvaamiseen konkurssitilanteessa, kun taas Yhdysvaltojen konkurssilainsäädäntö on huomioinut paremmin myös velallisen oikeudet. Kuitenkin Suomen 1980-luvun lopun rahoitusmarkkinoiden vapauttamista seurannut kehitys on siirtänyt myös Suomea kohti Yhdysvaltojen kaltaista osakemarkkinakeskeisyyttä. Pyrkimyksenä on analysoida miten yhteneväiset haastateltavien vastaukset ja aikaisempien tutkimusten tulokset ovat. Vertailun tekee kiinnostavaksi se, että sekä Suomen rahoitusmarkkinat että niiden lainsäädäntö on siirtymässä kohti Yhdysvaltojen nykyistä järjestelmää.

4.1 Konkurssilainsäädäntö ja halu ryhtyä yrittäjäksi

Haastateltujen asiantuntijoiden näkemyksenä oli, että halu ryhtyä yrittäjäksi lisääntyisi, jos lainsäädäntö mahdollistaisi henkilökohtaisen konkurssin ja siten nopeamman konkurssiveloista vapautumisen. Lisäksi asiantuntijat arvioivat, että oman asunnon suoja konkurssitilanteessa olisi myös yrittäjäksi ryhtymisen kynnystä laskeva tekijä. Saadut vastaukset olivat yhteneväisiä aikaisemman tutkimuksen kanssa, mm. Fan ja White (2000) osoittivat, että suuremmat maksuvapautukset konkurssitilanteessa lisäävät yrittäjien halua ryhtyä yrittäjiksi. He arvioivat tämän johtuvan maksuvapauden tuomasta ”varallisuusvakuutuksesta”. He totesivat, että esimerkiksi Saksan ja Yhdysvaltojen erilainen yrittäjäaktiiviteetti johtuu osaksi erilaisesta konkurssilainsäädännöstä. Asiantuntijoiden esiintuomille negatiiviselle kon-

kurssileimalle ja sen kielteisille vaikutuksille yrittäjyyteen löytyi myös pohjaa aikaisemmasta tutkimuksesta.¹²

4.2 Konkurssilainsäädäntö, luoton saatavuus ja hinta

Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että ns. liberaali konkurssilainsäädäntö ja mahdollisuus vapautua kaikista veloista konkurssitilanteessa ovat merkinneet luottomarkkinoiden kiristymistä. Scott ja Smith (1986) osoittivat, että Yhdysvaltojen vuoden 1978 konkurssilakiuudistus aiheutti yritysluottojen hintojen nousua. Lisäksi Gropp, Scholz ja White (1997) havaitsivat korkotason nousua myös ei-yrittyslainoissa ja lainojen tarjonnan vähenemistä. He huomasivat, että suuremmat maksuvapaudet konkurssitilanteessa johtivat valikoivaan luotonantoon. Luoton-saantimahdollisuus oli suurin varakkailla kotitalouksilla ja heikoin vähävaraisilla kotitalouksilla. Berkowitz ja Hynes (1999) ja Lin ja White (2001) osoittivat tämän todeksi myös asuntolainamarkkinoilla. Berkowitz ja White (2002) tutkivat Yhdysvaltojen konkurssilainsäädännön vaikutusta pienyritysten lainansaantimahdollisuuksiin. He havaitsivat, että niissä osavaltioissa, joissa lainsäädäntö mahdollisti suuret maksuvapaudet konkurssitilanteessa, luoton tarjonta laski ja kysyntä kasvoi, ja seurauksena oli korkotason nousua. Berkowitz ja White (2002) raportoivat, että pienyritysten luotonsaantimahdollisuudet olivat huomattavasti heikommät, jos velallisella oli suuremmat mahdollisuudet vapautua veloistaan konkurssitilanteessa. Toisaalta Athreya (2002) havaitsi, että jos lainsäädäntö sallii henkilökohtaisen konkurssin, maksuvapautusten tasolla ei ole kovin suurta vaikutusta korkotasoon, konkurssien lukumäärään ja kotitalouksien varallisuuteen. Hän väittää, että Yhdysvaltojen vuoden 1999 konkurssilakiuudistus¹³ perustuu osittain virheellisiin oletuksiin. Aikaisempi tutkimus on osittain ristiriitaista maksuvapautusten tason vaikutuksista rahoitusmarkkinoihin ja yrittäjyyteen, eikä yksiselitteistä vastausta oman asunnon suojan mahdollistavan konkurssilainsäädännön vaikutuksista yrittäjyyteen ja rahoitusmarkkinoihin voida antaa.

Haastateltujen asiantuntijoiden mielestä mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin ja vapautumiseen veloista konkurssin kohdatessa nostaisi heidän mielestään

12 Katso esimerkiksi Bankruptcy and a Fresh Start: Sigma on Failure and Legal Consequences of Bankruptcy, s. 6.

13 Yhdysvaltojen konkurssilainsäädännön uudistamisella pyrittiin pienentämään konkurssiin hakeutuvien keinottelumahdollisuuksia. Yhdysvalloissa konkurseista johtuvat luottotappiot ovat aiheuttaneet pääasiassa ns. likvidaatiokonkurssista (chapter 7), uudistuksen tavoitteena on ollut vähentää juuri likvidaatiokonkurseja.

luottojen hintatasoa. Lisäksi sillä voisi olla pieni vaikutus luottojen tarjontaan ja merkittävä vaikutus niiden kysyntään. Toisaalta mahdollisuus säilyttää asunto konkurssitilanteessa lisäisi rahoittajien riskiä huomattavasti ja voisi merkittävästi heikentää pienyritysten lainansaantimahdollisuuksia. Asiantuntijoiden yksimielinen näkemys oli, että oman asunonsuojaisuus ei voisi koskea asuntoluottoja.

4.3 Konkurssilainsäädäntö, konkurssien lisääntyminen ja luottotappiot

Yhdysvalloissa henkilökohtaisten konkurssien määrä on kasvanut vuodesta 1981 vuoteen 1998 mennessä muutamista tuhansista lähes 1.5 miljoonaan (Administrative Office of the U.S. Courts 1999). Tämän on arveltu johtuvan paljolti juuri vuoden 1978 konkurssilaki-uudistuksesta, mm. Sheppard (1984), Petersson ja Aoki (1984) ja Boyles ja Faith (1986) huomauttavat, että vuoden 1978 konkurssi lainsäädäntöuudistus lisäsi runsaasti konkurssien määrää. Toisaalta kuitenkin Domowitz ja Eovaldi (1993) eivät havainneet, että 1978 uudistuksella olisi ollut vaikutusta konkurssien määrään. Lisäksi Athreya (2002) havaitsi, että jos lainsäädäntö sallii henkilökohtaisen konkurssin, maksuvapautusten tasolla ei ole kovin suurta vaikutusta konkurssien lukumäärään. Siten empiirinen tutkimus konkurssilainsäädännön vaikutuksista konkurssien määrään on joiltakin osin ristiriitaista.

Asiantuntijat eivät usko, että konkurssien määrä lisääntyisi kovinkaan voimakkaasti, jos konkurssilainsäädäntö mahdollistaisi henkilökohtaisen konkurssin. Heidän mielestään yrittäjät eivät luovuttaisi liian aikaisin eikä konkurssi olisi meriitti uudessakaan järjestelmässä. Konkurssiin johtava kehitys tulisi nopeutumaan ja varsinkin mahdollisuus aloittaa uusi liiketoiminta nopeutuisi huomattavasti. Tämä olisi yhteiskunnan kannalta toivottavaa, sillä talouden resurssit allokoituisivat siten tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Lisäksi empiirinen tutkimus on havainnut, että velallinen ei hakeudukaan konkurssiin vaikka se olisi hänelle taloudellisesti kannattavaa johtuen konkurssilainsäädännön suomista huomattavista maksuvapautuksista konkurssitilanteessa (White, 1998). Lisäksi Athreya (2003) havaitsi, että vaikka maksuvapautuksia konkurssitilanteessa lisättäisiin huomattavasti, konkurssien lukumäärä ja konkurssissa maksuvapautusten avulla säilytetty varallisuus eivät lisäänty dramaattisesti.

Konkurssilla voidaan olettaa olevan muitakin kuin taloudellisia kustannuksia velalliselle, kuten ns. sosiaalista häpeää tai yhteiskunnallisen aseman menettämistä ym. On arvioitu, että konkurssista aiheutuvien ei-taloudellisten kustannusten pelko on merkittävä yrittäjäksi haluamista pienentävä tekijä. Toisaalta Gross ja Souleles (1999) arvioivat, että ns. sosiaalinen häpeä konkurssista on pienentynyt (ainakin Yhdysvalloissa) eikä konkurssia koeta enää niin negatiivisena asiana kuin aikai-

semmin. Asiantuntijoiden mukaan myös Suomessa konkurssista aiheutuva sosiaalinen häpeä tulisi pienentymään, jos lakiuudistuksen avulla saataisiin aikaan ”yrittäjäturvallinen” ilmapiiri. Fay, Hurst ja White (1998) havaitsivat puolestaan, että konkurssista aiheutuvan ”häpeätahra-ilmion” pienentyminen nopeuttaa konkurssiprosessia. Lisäksi todennäköisyys konkurssiin hakeutumiseen ja konkurssista seuraava taloudellinen hyöty velalliselle olivat positiivisesti korreloituneita.

Asiantuntijoiden käsitykset asunnon suojan vaikutuksista konkurssiin hakeutumisherkkyyteen olivat kielteisempiä. He ennakoivat yrittäjien konkurssi-halukkuuden lisääntyvän merkittävästi, jos oma asunto olisi suojattu konkurssitilanteessa. Tälle löytyi hieman tukea aikaisemmasta tutkimuksesta: mm. Bester (1994) arvioi, että yritykset joiden lainoilla on vakuudet, eivät hakeudu kovinkaan innokkaasti konkurssiin. Lisäksi asiantuntijoiden mielestä järjestelmän epäsymmetrisyyden aiheuttamat ongelmat tulisivat kärjistyneesti esille asunnon suojan mahdollistavan konkurssilainsäädännön käyttöönoton jälkeen.

Yhdysvalloissa henkilökohtaisesta konkurssista aiheutuneet rahoituslaitosten kuluttajaluottotappiot ovat kasvaneet 42 miljardiin US dollariin eli 7 prosenttiin koko kuluttaja-luottokannasta (WEFA Group, 1998). Konkurssilainsäädäntö voi johtaa kotitalouksia muuttamaan käyttäytymistään. Esimerkiksi Repetto (1998) havaitsi, että velallista suosivat konkurssilainsäädännöt aiheuttavat alenemista kotitalouksien säästämisasteessa. Tämä johtuu kotitalouksien ennakkoinnista mahdollista konkurssia ja ”uutta alkua” varten. Jos konkurssilainsäädäntö mahdollistaisi henkilökohtaisen konkurssin myös kuluttajille, asiantuntijoiden mielestä kuluttajaluottotappiot voisivat lisääntyä huomattavasti.

Tämän lisäksi WEFA:n raportti arvioi, että koko Yhdysvaltain lainamarkkinoiden luottotappiot ovat 2000 miljardia US dollaria vuosina 1997–2000. Toisaalta asiantuntijoiden mielestä Suomessa yritysten rahoittajien luottotappiot lisääntyisivät verraten vähän, jos konkurssilainsäädäntö sallisi ainoastaan henkilökohtaisen konkurssin eikä yrittäjän asuntoa olisi suojattu konkurssitilanteessa velkojilta. He arvioivat pienyritysten konkurssista aiheutuvien luottotappioiden lisääntyvän huomattavasti, jos konkurssin sattuessa myös yrittäjän oma asunto olisi suojattu velkojilta. Toisaalta rahoittajien halu lisätä yhteistyötä velallisten kanssa lisääntyisi ja luottotappiot tulisivat pieneneen järjestelmän sopeutuessa muutokseen.

Suomessa velkasaneerausessa velkojille tulevan kertymän keskiarvo oli noin 13 % ja mediaani noin 5 % velkojen kokonaismäärästä vuonna 1997.¹⁴ Asiantuntijoiden mielestä tämän määrän suurikaan suhteellinen pieneminen ei vaikuttaisi dramaattisesti rahoitusjärjestelmän toimivuuteen.

14 Katso Karkia (2003).

5 Yhteenveto

Asiantuntijat suhtautuivat myönteisesti konkurssilainsäädännön uudistamiseen siten, että ns. henkilökohtainen konkurssi olisi mahdollinen ja yrittäjällä olisi mahdollisuus uuteen alkuun. Heidän mielestään uudistuksella olisi merkittäviä positiivisia vaikutuksia yrittäjyyteen ja kansantalouteemme yleisemminkin. Konkurssista aiheutuvan ”häpeätahra-ilmion” kielteinen vaikutus yrittäjyyteen pienentyisi ja yritystoiminnan aloittamisen kynnys madaltuisi huomattavasti. Tälle löytyi myös runsaasti todistusaineistoa aikaisemmista tutkimuksista. Asiantuntijoiden mielestä konkurssiin hakeutuminen nopeutuisi, jos henkilökohtainen konkurssi olisi mahdollinen. Kuitenkin tällä olisi heidän mielestään enimmäkseen myönteisiä vaikutuksia. Kannattamattomat yritykset poistuisivat nopeammin markkinoilta ja mahdollisuus uuteen alkuun nopeutuisi. Haastattelujen perusteella voidaan sanoa, että rahoitusmarkkinat sopeutuisivat varsin nopeasti ja pienin ongelmin henkilökohtaisen konkurssin mahdollistavaan konkurssilainsäädäntöön.

Henkilökohtaisen konkurssin mahdollisuudesta aiheutuisi myös joitakin haittavaikutuksia. Luottotappiot voisivat lisääntyä jonkin verran. Rahoittajat tulisivat varovaisemmiksi luottojen myöntämisessä, ja siten luottojen saatavuus heikkenisi jossain määrin. Rahoittajat vaatisivat myös lisääntyneen riskin johdosta korkeampaa hintaa myönnettyistä luotoista. Järjestelmän ”epäsymmetrisyys” voisi myös aiheuttaa ongelmia.

Konkurssilainsäädännön uudistaminen siten, että velallisella olisi oikeus säilyttää oma asuntonsa konkurssin jälkeen, ei saanut merkittävää kannatusta asiantuntijoilta. Sen negatiiviset vaikutukset arvioitiin saavutettavia hyötyjä suuremmiksi. Asiantuntijoiden mielestä halukkuus aloittaa yritystoiminta lisääntyisi kyllä voimakkaasti, mutta yrittäjien todelliset toimintamahdollisuudet heikentyisivät oleellisesti. Tämä johtuisi suurelta osin rahoituksen kiristymisestä. Pienyrittäjien rahoituksen hinta nousisi ja rahoituksen saatavuus huonontuisi merkittävästi. He ehdottivatkin, että yrittäjällä olisi yritystoimintaa aloittaessaan mahdollisuus vapaaehtoiseen optioon/vakuutukseen, jonka avulla hän voisi säilyttää asuntonsa yritystoiminnan epäonnistuessa. Siten pystyttäisiin välttämään ongelmia, jotka syntyisivät, jos oma asunto suojattaisiin lainsäädännön avulla. Lisäksi esitetty 30.000 euron omavastuu asunnonarvosta konkurssitilanteessa ei saanut hyväksyntää. Asiantuntijat arvioivat suhteellisen omavastuuosuuden olevan parempi kuin absoluuttisen. Lakiuudistus suosisi myös omistusasumista suhteessa vuokra-asumiseen, millä olisi heikentävä vaikutus talouden mobiliteettiin ja kilpailukykyyn.

Takaajien asema olisi myös varsin ongelmallinen. Asunnon suojaosuuden mahdollisuus pienentäisi reaali- ja vakuutus- ja siten lisääisi tarvetta muihin vakuusjärjestelyi-

hin, kuten henkilötakauksen käyttämiseen. Jos henkilötakaajalla on mahdollisuus henkilökohtaiseen konkurssiin ja hänenkin asuntonsa on suojattu, rahoittajat eivät todennäköisesti hyväksyisi häntä takaajaksi. Tämän lisäksi uutta lainsäädäntöä valmistellessa olisi arvioitava, onko mahdollista asettaa erilaiseen asemaan muulla tavoin elantonsa hankkivat. Henkilökohtaisen konkurssin mahdollisuutta palkansaajille tulisi pohtia. Aiheuttaisiko se palkansaajissa epätoivottavaa käyttäytymistä, kuten holtitonta kuluttamista? Vastaavasti saavutettavat hyödyt kuluttajan mahdollisuudesta henkilökohtaiseen konkurssiin olisivat pienemmät kuin yrittäjän henkilökohtaisen konkurssin mahdollisuudesta.

Konkurssilainsäädännön uudistamista siten, että henkilökohtainen konkurssi ja varsinkin asunnon suoja konkurssitilanteessa otettaisiin käyttöön taannehtivasti, ei pidetty suotavana. Asiantuntijoiden mielestä vaadittaisiin siirtymäaika, jotta rahoitusmarkkinat ehtisivät sopeutua muutokseen.

Lähteet

Athreya K.B. (2002). Welfare Implications of the Bankruptcy Reform Act of 1999. *Journal of Monetary Economics* 49, 1567–1595.

Athreya, K.B. (2002). Fresh Start or Head Start? Uniform Bankruptcy Exemptions and Welfare. *Federal Reserve Bank of Richmond, Working Paper*. 03–03.

Berkowitz, J. & R. Hynes (1999). Bankruptcy Exemptions and the Market for Mortgage Loans. *Journal of Law and Economics* 42, 809–830.

Berkowitz, J & M.J. White (2002). Bankruptcy and Small Firm's Access to Credit. *NBER Working Paper Series* 9010.

Bester, H. (1994). The Role of Collateral in a Model of Debt Renegotiation. *Journal of Money, Credit and Banking* 26:1, 72–86.

Borjas, G. (1986). The Self-Employment Experience of Immigrants. *Journal of Human Resources* 21, 485–506.

Boyes, W. & R.L. Faith (1986). Some Effects of the Bankruptcy Reform Act of 1978. *Journal of Law and Economics* 29, 139–149.

Domowitz, I. & T. Eovaldi (1993). The Impact of the Bankruptcy Reforms Act of 1978 on Consumer Bankruptcy. *Journal of Law and Economics* 36, 803–835.

Dunn, T. & D. Holtz-Eakin (1996). Financial Capital, Human Capital, and the Transition to Self Employment: Evidence from Intergenerational Links. *NBER Working Paper* 5622.

Euroopan Unionin Julkaisuja. Bankruptcy and a Fresh Start: Sigma on Failure and Legal Consequences of Bankruptcy.

Evans, D.S. & B. Jovanovich (1989). An Estimated Model of Entrepreneurial Choice Under Liquidity Constraints. *Journal of Political Economy* 97, 808–827.

Evans, D.S. & L. Leighton (1989). Some Empirical Aspects of Entrepreneurship. *American Economic Review* 79, 808–827.

Fan, W. & M.J. White (2000). Personal Bankruptcy and the Level of Entrepreneurial Activity. *Working Paper*. University of Michigan.

Fairlie, R. (1997). The Absence of the African-American Owned Business: An Analysis of the Dynamics of Self-Employment. *Journal of Labor Economics* 17, 80–108.

Fairlie, R. & B. Meyer (1994). The Ethnic and Racial Character of Self-Employment. *NBER Working Paper* 4791.

Gropp, R., J.K. Scholz & M.J. White (1997). Personal Bankruptcy and Credit Supply and Demand. *The Quarterly Journal of Economics* 112:1, 217–251.

Gross, D. & N. Souleles (1999). How do Individuals use credit cards? *Working Paper*. University of Chicago and University of Pennsylvania.

Hupli, T. (2000). Henkilökohtainen Konkurssi. *Oikeusministeriön muistio*.

Karkia, Johanna (2003). Yritystoiminnan Uusi Alku – Kansanväliset Mallit ja Suomalaiset Sovellukset. *Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja* 12.

Kihlstrom, R. & J.J. Laffont (1979). A General Equilibrium Entrepreneurial Theory of Firm Formation Based on Risk Aversion. *Journal of Political Economy* 87, 719–748.

Lehtimäki, L.(2003). Henkilökohtaista konkurssia ja oman asunnon suojaosuuden piiriin siirtämistä koskeva haastattelututkimus. *Oikeusministeriön muistio*.

Lin, E.Y. & M.J. White (2001). Bankruptcy and the Market for Mortgage and Home Improvement Loans. *Journal of Urban Economics* 50:1, 138–162.

Peterson, R.L. & K. Aoki (1984). Bankruptcy Filings before and after Implementation of the Bankruptcy Reforms Law. *Journal of Economics and Business* 36, 95–105.

Repetto, A. (1998). Personal Bankruptcies and Individual Wealth Accumulation. *Working Paper*. MIT.

Scott, J & T. Smith (1986). The effect of the Bankruptcy Reform Act of 1978 on small business loan pricing. *Journal of Financial Economics* 16:1, 119–140.

Sheppard, L. (1984). Personal Failures and the Bankruptcy Reform Act of 1978. *Journal of Law and Economics* 27, 419–437.

Stiglitz, J. & A. Weiss (1981). Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. *American Economic Review* 71, 393–410.

White, M.J. (1998). Why Don't More Households File for Bankruptcy? *Journal of Law, Economics & Organization* 14:2, 205–231.

WEFA Group, (1998). The Financial Costs of Personal Bankruptcy. GAO B-279802 GAO/GGD-98-116R.

Liite 1

Haastatellut asiantuntijat

Prof. Eva Liljeblom, Hanken

Prof. Johan Knif, Hanken

Prof. Sami Torstila, HKKK

Prof. Paavo Yli-Olli, Vaasan yliopisto

Prof. Erkki K. Laitinen, Vaasan yliopisto

Prof. Jouko Ylä-Liedenpohja, Tampereen yliopisto

Prof. Hannu Schadewitz, Turun Kauppakorkeakoulu

Prof. Juha-Pekka Kallunki, Oulun yliopisto

Prof. Jukka Perttunen, Oulun yliopisto

KTT Minna Martikainen, Laurea

Liite 2

Kysymyslomake

1. Kuinka arvioitte henkilökohtaisen konkurssin mahdollisuuden vaikuttavan rahoitusmarkkinoihin? Sopeutuvatko rahoitusmarkkinat tällaiseen muutokseen?¹⁵
2. Sopeutuvatko rahoitusmarkkinat oman asunnon rajaamiseen lainsäädännöllä konkurssiriskin ja kaiken muunkin velkojen pakkotäytäntöönpanon ulkopuolelle? Rajaus voisi olla esimerkiksi sellainen, että omaan asuntoon liittyvä riski on rajattu 30.000 euroon.
 - a) Rajaaminen koskisi kaikkia luonnollisten henkilöiden velkoja.
 - b) Rajaamisen ulkopuolelle jätettäisiin omaan asuntoon tarvittava luottolainoitus.
3. Sopeutuisivatko rahoitusmarkkinat sellaiseen muutokseen, että Suomessa otettaisiin yhtä aikaa käyttöön sekä henkilökohtaisen konkurssin mahdollisuus että oman asunnon rajaaminen konkurssiriskin ulkopuolelle? Ovatko tällaisen rajauksen vaikutukset rahoitusmarkkinoille suuria ja millaisia ne mielestänne olisivat? Vaikuttaisiko asiaan olennaisesti se, että omaan asuntoon kohdistuva riski rajattaisiin esimerkiksi 30.000 euroon tai että rajoitus ei ulottuisi asuntolainoitukseen?
4. Aloittavan yrittäjän suurimpia ongelmia on usein vakuuksien puute – uusi järjestelmä todennäköisesti heikentäisi yrittäjien vakuusreservejä entisestään. Millaisia vaikutuksia tällä seikalla voisi olla yritysten luoton saantikykyyn?
5. Valikoituisiko yrittäjiksi yhä enenevässä määrin sellaisia henkilöitä, joiden tarkoituksena on ainoastaan käyttää järjestelmää ”väärin”, eli olisiko ns. adverse selection- ja moral hazard-ongelmat¹⁶ mahdollisia uudes-

15 Esimerkiksi Yhdysvalloissa ns. likvidaatiokonkurssin (Chapter 7) aiheuttamat luottotappiot olivat vuonna 1998 42mrd. USD eli 7 % koko kuluttaja-luottokannasta (WEFA group, 1998).

16 Adverse Selection-ongelmalla tarkoitetaan tässä tilannetta, jossa konkurssilainsäädännön puutteet tarjoavat mahdollisuuden käyttää sitä väärin. Tämän vuoksi velallisiksi voi valikoitua yhä suuremmissa määrin henkilöitä, jotka myös näin tekevät. Moral hazard puolestaan tarkoittaa tässä sitä, että lainan saanut henkilö muuttaa käyttäytymistään lainan saatuaan. Jos konkurssi-tilanteessa velalliselle ei aiheudu taloudellisia sanktioita, hänellä ei ole enää kannustinta välittää rahoittajan näkemyksistä, vaan hän toimii puhtaasti omaksi edukseen ja rahoittajan kannalta epäedullisesti.

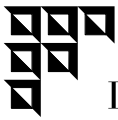
sa järjestelmässä? Mitä mahdollisuuksia olisi torjua tai pienentää kyseisiä ongelmia?

6. Olisiko uudella järjestelmällä mahdollisesti myönnettävien luottojen hintaa nostava vaikutus? Rahoittajat saattaisivat vaatia lisääntyneen luottoriskin kompensoimiseksi korkeampaa korkokatetta¹⁷. Lisäksi rahoittajien ns. monitorointikustannukset todennäköisesti tulisivat kasvamaan, koska yrittäjän investointikäyttäytyminen voisi muuttua lainan myöntämisen jälkeen¹⁸.
7. Yritystoiminnan päättäminen konkurssiin tulisi taloudellisesti aiempaa houkuttelevammaksi vaihtoehdoksi huonosti menestyville yrittäjille. Tämä todennäköisesti tulisi lisäämään yrittäjien omia konkurssihakemuksia, toisin sanoen yrittäjät lopettaisivat yrityksensä toiminnan helpommin¹⁹. Millaisia vaikutuksia seikalla olisi rahoitusmarkkinoihin ja yrittäjyyteen?
8. Kannustaisiko uusi järjestelmä yrittäjää ottamaan ns. ylisuuria riskejä, jos epäonnistumisen seurauksena ei olisi huomattavia taloudellisia sanktioita ja vastaavasti onnistuessaan yrittäjä saavuttaisi ylisuuret tuotot? Onko tällainen järjestelmä yhteiskunnan kannalta toivottava?
9. Tarvittaisiinko uuden järjestelmän käyttöönotossa siirtymäaika? Esimerkiksi tarvitsisivatko rahoittajat siirtymäaika sopeutuakseen uuteen järjestelmään? Miten pitkä siirtymä-ajan mahdollisesti tulisi olla? Tulisiko henkilökohtainen konkurssi koskea taannehtivasti jo olemassa olevia velkasuhteita? Millaisia vaikutuksia taannehtivuudella olisi luotto-markkinoilla?
10. Muita mahdollisia kommentteja?

17 Scott ja Smith (1986) ja Gropp, Scholz ja White (1997) raportoivat, että niissä valtioissa joiden konkurssi-lainsäädäntö antoi mahdollisuuden henkilökohtaiseen konkurssiin ja velkojen anteeksiantamiseen, luottojen korkotasoa oli korkeampi.

18 Katso Stiglitz ja Weiss (1981).

19 Sheppard (1984), Petersson ja Aoki (1984) ja Boyles ja Faith (1986) raportoivat, että konkurssien määrä lisääntyi vuoden 1978 konkurssi lainsäädäntöuudistuksen jälkeen. Toisaalta Domowitz ja Eovaldi (1993) väittävät, että 1978 uudistuksella ei ole ollut vaikutusta konkurssien määrään.

HANDELS- OCH INDUSTRIMINISTERIET

Besöksadress

Postadress

Alexandersgatan 4
00170 HELSINGFORS

PB 32
00023 STATSRADET

Telefon (09) 16001
Telefax (09) 1606 3666

Publikationsseriens namn och kod

HIM Publikationer
13/2004

Författare Finansierings- och placeringsinstitutet vid Vasa universitet Rasi Jussi Kuittinen; Jussi Nikkinen; Petri Sahlström		Publiceringstid Maj 2004
		Uppdragsgivare Handels- och industriministeriet
		Organets tillsättningsdatum
Titel Befrielse från skuldansvar – verkningarna på finansieringsmarknaden		
Referat <p>Syftet med denna intervjuundersökning är att bedöma hur den i statsminister Matti Vanhanens regerings program inskrivna möjligheten att få befrielse från skuldansvar med hjälp av s.k. personlig konkurs och att skydda en ägobostad mot utsökning påverkar finansieringsmarknaden. I synnerhet utreds finansieringsmarknadens sakkunnigas syn på om man med ett sådant system i positiv riktning kunde påverka företagens verksamhetsbetingelser och potentiella företagens vilja att starta eget. Föremål för intresset är också på vilket sätt möjligheten att få befrielse från skuldansvar med hjälp av personlig konkurs och att skydda den egna bostaden kunde påverka företagarens möjligheter att få kredit och priset på krediten. Målet med intervjuundersökningen är att skapa en grund för bedömning av de ekonomiska verkningarna som underlag för eventuella lagstiftningslösningar.</p> <p>En lagrevidering som möjliggör personlig konkurs skulle enligt de intervjuade sakkunniga ha en positiv effekt på företagsamheten. En revidering av konkurslagstiftningen så att en företagare skulle ha möjlighet till personlig konkurs och dennes bostad vore skyddad mot borgenärer i en konkurssituation är däremot enligt de sakkunnigas åsikt mycket problematisk. Detta konstaterades medföra en märkbar försämring av företagens verksamhetsbetingelser via kreditmarknaden.</p> <p>HIM:s kontaktperson: Näringsavdelningen/Jorma Immonen, tfn (09) 1606 4689</p>		
Nyckelord främjande av företagsverksamheten, befrielse från skuldansvar, personlig konkurs, egen bostad i det skyddade beloppet		
ISSN 1459-9376	ISBN 951-739-776-3	
Sidoantal 27	Språk Finska	Pris 13 €
Utgivare Handels- och industriministeriet		Förläggare Edita Publishing Ab

MINISTRY OF
TRADE AND INDUSTRY

Aleksanterinkatu 4

P.O. Box 32

Tel. +358 9 16001

FIN-00170 Helsinki
FINLAND

FIN-00023 GOVERNMENT
Helsinki FINLAND

Telefax +358 9 1606 3666

Series title and number of the publication

MTI Publications

13/2004

Authors The Finance and Investment Institute Rasi of the Vaasa University Jussi Kuittinen, Jussi Nikkinen, Petri Sahlström		Date May 2004
		Commissioned by Ministry of Trade and Industry
		Date of appointment
Title Release from Liability for Debts – Effects on the Financial Market		
Abstract <p>The purpose of this interview survey is to assess how the release from liability for debts by means of the so-called personal bankruptcy and protection of owner-occupied residences against debt recovery, which are included in Prime Minister Matti Vanhanen's Government Programme, would affect on the financial market. A specific objective of this survey is to collect the views of financial market experts on whether such a system could be used for influencing positively the operating conditions of companies and willingness of would-be entrepreneurs to become entrepreneurs. An object of interest is also the way in which release from liability for debts by means of personal bankruptcy and protection of owner-occupied residences would affect the entrepreneur's possibilities of laying the ground for assessing economic effects in view of possible legislative solutions.</p> <p>In the opinion of the experts interviewed, a legislative amendment allowing personal bankruptcy would have a positive impact on entrepreneurship. Instead, revising bankruptcy legislation so that the entrepreneur would be entitled to personal bankruptcy and his or her own residence would be protected against creditors in a bankruptcy situation, was considered to be very problematic. It was found to cause decisive decline in the operating conditions of entrepreneurs through the credit market.</p> <p>MTI contact person: Industries Department/Mr Jorma Immonen, tel. +358 9 1606 4689</p>		
Key words Promotion of entrepreneurial activity, release from liability for debts, personal bankruptcy, protection part of own residence		
ISSN 1459-9376		ISBN 951-739-776-3
Pages 27	Language Finnish	Price € 13
Published by Ministry of Trade and Industry		Sold by Edita Publishing Ltd